

ség társadalmi méretű tudatosítását, s ehhez ez a jelentős közművelődési cselekvési forma is hozzájárul. A honismeret sokat tehet és tesz azért, hogy népünk ismerje önmagát, kultúráját, múltját és jelenét, a nemzetköziség valódi jelentőségét. Céltudatos nevelő munkával szolgálhatja és szolgálja a fejlett szocialista társadalom felépítésének ügyét, amelynek a gazdasági építőmunka mellett fontos feltétele a tudatformálás, a szocialista közgondolkodás, és ennek folyamatában a szocialista hazafiság, az internacionalizmus eszme- és érzelmvilágának az erősítése. A honismeret aktivistái ennek szellemében és ezért cselekszenek.

A biográfia és a családtörténeti vizsgálatok helye a regionális történeti kutatásokban¹

Ahhoz, hogy ülészsakunk e szekciójának céljait indítással összefoglalhassuk és eredményeit lezárásként rendszerezhessük, elengedhetetlen, hogy mindennek előtt a genealógia több lehetséges értelmezésével legyünk tisztában.

1. A genealógia fogalma ugyanis a közbeszédben és a köztudatban több, egymást sok ponton és nem kis részben valóban fedő, és egymással kétségtelenül össze is függő értelmezésben fordul elő. Jelenti *elsősorban* (és talán a legelterjedtebben) mindazon praktikus eljárások és alkalmazások ismeretének összességét, amelyek szükségesek ahhoz, hogy egymással bármilyen módon leszármazási kapcsolatban álló dolgok kapcsolatát forrásszerűen feltárhassuk és tanulmányozható formában kifejezhessük. Ide tartozik tehát a kapcsolatot (a tanulmányozandó kapcsolat tárgyától függően) bizonyítani képes forrásoknak és felhasználásuknak ismerete, valamint az a technika, amelynek segítségével az így nyert adatokat, a kapcsolatokat érzékeltetni képes formákban kifejezhetjük (családfák, leszármazási táblák készítésének ismerete stb.).

A *második* — ugyancsak közhasználatú — értelmezésében a genealógia sajátosan az *emberi* leszármazási kapcsolatok kutatásának tudománya és ebben a vonatkozásban döntően a leszármazás természetes formájának, a családnak a kutatását jelenti. Míg az első értelmezésben a genealógia még meglehetősen elvont diszciplína marad, illetve maradhat, addig ebben a vonatkozásban már megelevenedik és erősen történetivé is válik. Nemcsak azért, mert a leszármazás kutatása szükségképpen történeti szférákban zajlik le, hanem azért is, mert a leszármazási kapcsolatok lehetséges kutatási tárgyai közül az ember az, aki a történelemmel a legszorosabb kapcsolatban áll: ő az, aki megalkotja, de ő is van annak egyenként a legjobban alávetve.

A *harmadik* értelmében azonban — és a következőkben a genealógiának döntően erre a vonatkozásra kívánjuk a hangsúlyt helyezni — a genealógia alapul szolgálhat egy sajátos, általános történeti *módszer*hez is, mégpedig olyan módszerhez, amely a történeti folyamat egészének jobb megismerése érdekében folyamodik a genealógiához. Megértve, hogy a történeti folyamat bizonyos fontos elemei az emberi leszármazás vonalát nyomon követve, annak tanulságai alapján ismerhetők meg a legjobban.

A genealógia háromféle értelme és három különböző, de egymással össze is függő funkciója közül az első kettőben (amelyekben közvetlenül kerül alkalmazásra) részben már nagy múltra, részben pedig valóban sokoldalú felhasználásra tekinthet vissza. A csupán közvetlenül és szinte absztrakt módon értelmezett leszármazási kapcsolatok tisztázása, megállapítása ugyanis régóta és ma is egyre sűrűbben és szélesebb körben jelentkező eleven igény: akár állati fajtanemesítésről, akár orvos-biológiai törvényszerűségek megállapításáról, akár bizonyos típusú jogi-vagyoni követelések jogosultságának elbírálásáról van szó. Ennek során a genealógia technikáját természetesen rossz célok szolgálatában is alkalmazhatták: értelmetlen, ma már inkább komikus formájában anyagi és társadalmi előnyök megszerzése érdekében, előkelő vagy vélt előkelőségű rokoni kapcsolatok megteremtésére vagy bizonyítására szolgálhat; veszedelmesebb és méltán gyűlöletes alkalmazási formájában pedig annak bizonyítására, hogy

¹ Elhangzott Pécsen, az 1976. augusztus 24–25-én megtartott, *Dunántúli településtörténete* II. című konferencia genealógiai szekciójának vitaindításaként.

valaki nem tartozik a társadalom teljes jogúnak elismert tagjai közé. Ezek a felhasználás során bekövetkezett aberrációk azonban nem kompromittálhatják a genealógiát és nem akadályozhatják meg azt sem, hogy módszerei és elért eredményei továbbra (s egyre táguló körökben) is felhasználhatók. Méghozzá a történettudományi kutatás olyan igényeinek kielégítésére, olyan kérdőjeleik megválaszolására is, amelyeknek kielégítése, megválaszolása más módon egyelőre nem képzelhető el. A társadalmi mozgás és annak eredményeként az átrétegződés egyes konkrét — általánosabban ható tanulságaiban pedig már igen nagy jelentőségű — problémáiról van itt szó, első sorban az utolsó, mintegy 200 év magyar történetének vonatkozásában. Természetesen nem azért erre az utolsó két évszázadra korlátozva, mintha ezek a problémák és kérdőjelek nem állnának fenn a magyar történelem minden korszakára, hanem mert a forrásadottságok következtében ezek genealógiai módszerű megválaszolása reálisan és rendszeresen már csak ebben a két évszázadban lehetséges.

2. Egy adott korszak társadalmi mozgását az eddigi kutatás elsősorban a (forrástól függő típusú) vagyon, a birtok nagyságkategóriák szerinti, s az adott forrásokból több időpontban rekonstruálható szerkezetének összehasonlításával tudta felderíteni. Könnyű átlátni azonban, hogy ez a módszer még nem adhat tökéletes képet, hiszen így még csak az összehasonlított szerkezetek belső arányainak változásai váltak észlelhetőkké, nem pedig az, hogy az arányváltozások mögött miként alakul a személyek, családok, illetve — s ez a fő kérdés — az általuk képviselt társadalmi osztályok, rétegek változása; még kevésbé az, hogy a vizsgált és összehasonlított időpontok közötti változás (amennyiben ilyen volt) hogyan ment végbe. A vagyoni kategóriák vagy a társadalmi szerkezet egyéb meghatározó elemei (pl. a közhatalomban való részesedés mértéke) arányainak esetleges és helyenként viszonylagos stabilitása miatt könnyen elmosódottá, vagy éppen észlelhetetlenné is válhat egy olyan mozgás, amely a valóságban nagyon is átalakította a társadalmat. És ugyanakkor — nem kisebb veszteségként — ismeretlen maradhat az a mechanizmus is, amelyen át a változás érvényesült: a biológiai (kihalás), a politikai (kompromittálódás), az anyagi (vagyoni) hanyatlás, vagy (a biológiaival összefüggően) akár az intellektuális képességek több generáció során bekövetkező hanyatlásában stb. megnyilvánuló folyamat.

Hosszasan lehetne beszélni ezekről a problémákról, melyeknek jelentősége kétségtelen, de amelyeknek megoldása csak mély, analitikus, genealógiai módszerű kutatások révén érhető el. Elég, ha az utolsó 200 év köréből csupán a gentry sokat emlegetett hanyatlásáról, a földbirtoktulajdon (a nagybirtok primátusának változatlanul maradása mellett is) kétségtelen változásairól, vagy pl. a belső (regionális vagy éppen országos) migrációnak, s részben ezzel összefüggőleg a családi kapcsolatok alakulásának mechanizmusáról, menetéről, regionális és társadalmi forrásainak köréről és bővüléséről, valamint ezek irányairól, tendenciáiról beszélünk. Vagy az olyan — konkrétan még csak meg sem vizsgált — kérdésekről, mint a polgárság minőségi (fogalmi-funkcionális) és mennyiségi (személyi) változása; az értelmiség kialakulása: eredete, emelkedése és hanyatlása; általában a vagyon kialakulásának és szétesésének és ezáltal a vagyonosodási mechanizmus különböző változatainak, típusainak feltárása, éppúgy, mint a különböző gazdasági bázisoknak az egyéni, illetve a családon át az egész társadalmi szerkezetben is érvényesülő stabilizáló (vagy ellenkezőleg: instabilizáló) hatása. Nem is beszélve az olyan — effajta nagyonis konkrét és materiális vizsgálatok nélkül könnyen irracionálisnak is tűnő — mozzanatokról, mint egy család biológiai életképességének (a családregények írói által tapasztalatból már régen felfedezett vagy legalábbis felfedezni vélt) sajátos útja és az így kialakult, társadalomtörténetileg sem kevésbé jelentős mozgási vagy karriermodell. Az esetlegesen felsorolt kérdések bármelyikét vesszük is elő, azonnal világossá válik, hogy megoldásukban a genealógiai módszerek bevonása és az így elérhető eredmény a társadalom történetének szempontjából rendkívül jelentős és gyümölcsöző: a társadalmi mozgás menetét konkretizálva, annak lehetséges kitépés részben felvázolja, részben pedig újja is alkotja, de mindenképpen pontosíthatja.

A genealógiai módszer alkalmazási körének a szükséghez képest biográfiai mozzanatok bevonásával is ki kell bővülnie, mert a vizsgált család életének különösen jellegzetes pontjain álló, azt kifejező (vagy szűkebb vagy tágabb körben azt éppenséggel formáló) egyéni életpályák kutatása és feltárása a genealógiai módszer nyújtotta tanulságokat a társadalmi mozgás egésze szempontjából rendkívül elmélyítheti. Mégpedig annál inkább, minél tipikusabb, a vizsgált csoportból minél kevésbé kimelkedő személy életpályájáról van szó, mint ahogy az egész genealógiai módszer mintegy igényli is az átlagemberek, átlagcsaládok (természetesen az átlag mindig a vizsgált csoport jellegének megfelelően értendő) történetének feltárását, megírását.

3. E kérdések genealógiai és biográfiai módszerű kutatása még a vizsgálandó kérdések körének erős szűkítése esetén is rendkívül aprólékos, mély — ennek következtében idő- és munkai igényes — kutatást igényel, amelynek nehézségét csak fokozza az a körülmény, miszerint az így vizsgált, bármilyen kis csoport (mert a konkrét kutatástól csakis a legalább csoportnyi nagyságrendű minta esetén várhatunk használható eredményt) tagjainak valamilyen — a vizsgálat céljai szempontjából reális — kapcsolatban kell lenniük egymással. Olyan igények — ám kielégítésük esetén olyan lehetőségek is — ezek, melyek elsősorban a regionális (még szűkebben a helységi történeti) kutatóknak állnak rendelkezésére.

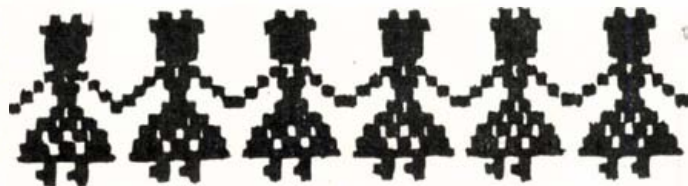
Régi és már több ízben hangoztatott meggyőződésünk, hogy a helytörténeti kutató — ha kutatásának tárgya a nagy, országos hatósugarú témákhoz képest sokszor korlátozottnak tűnik is — bizonyos szempontokból határozott előnyben van az országos történet kutatójával szemben. A kutatott táj — egy adott helység vagy körzet — kis területén általában erős körvonalú és szerves kapcsolatok, funkciók és érdekkörök fogják össze a társadalmat. Ez pedig — korlátozott méreteinél fogva — lehetővé teszi bizonyos jelenségek egyrészt teljességükben vagy legalább is biztonságosan általánosítható mintákon történő, másrészt igen nagy mélységig lemenő vizsgálatát. Ezek után nyilván nem meglepő, ha nyomatékosan rámutatunk: a helytörténeti vagy regionális történeti kutatás igen kedvező lehetőséget nyújt a genealógiai és biográfiai módszerű, ezek révén pedig a társadalmi mozgás reális képét és mechanizmusát minden egyéb módszerrel mélyebben feltárni képes kutatásokra.

Ezt a lehetőséget azonban a kutatás csak akkor lesz képes kihasználni, ha a családok útjának történeténél (éppúgy, mint az egyéni biográfiák esetén is) nem reked meg pusztán a családtörténet absztrakt rekonstrukálásánál, tehát egyszerűen a családfák összeállításánál, hanem azt mindig összhangban nézi az egész vizsgált helység vagy éppen régió történetével, valamint a család ezen belül betöltött szerepével és mindazon anyagi és szellemi feltételek alakulásával, melyeknek révén a család ezt a szerepet betölteni képes volt. Mert bár a módszer alkalmazásának alapja természetesen a leszármazási táblák, illetve az életrajzok alapvető adatainak minél teljesebb és pontosabb összeállítása, az is természetes, hogy mindez — továbbá a család és a vele együtt vizsgált kisebb-nagyobb közösség egész útja — nem értelmezhető helyesen akkor, ha erre az absztrakt, szinte csak biológiailag értékelhető vázra egyrészt nem rakjuk fel a vagyoni viszonyok, a társadalmi státusz, a szellemi színvonal esetenkénti helyzetének és változásainak megfelelő vonásokat, másrészt pedig nem viszonyítjuk mindezt az így vizsgált közösség minél több tagjának egyéni útjához. Ez pedig az egyes családok kutatása körének túllépését igényelve a családközi, az interfamiliáris kutatások jelentőségét húzza alá.

Korunk felé haladva egyre nő az egyénre és a családra vonatkozó személyi és vagyoni természetű információkat tartalmazó források és az általuk szolgáltatott adatok mennyisége. Csakis ezeknek minél szélesebb körű felhasználása esetén nyújthat e módszer valóban teljes értékű segítséget a társadalom mozgásának tanulmányozásához. Mert, amint az eddigiekből is látható: ha a genealógiai módszer alkalmazása bekapcsolja a társadalomtörténetbe a genealógiát, és az ezzel kapcsolatos módszerek megismerését és alkalmazását kívánja meg a társadalom vagy akár a politika történetének kutatójától; ugyanígy kapcsolódik be a genealógiába a társadalomtörténet: megkívánva a genealógiai érdeklődésű kutatótól a társadalom — helytörténész esetén elsősorban persze a helyi társadalom — minél teljesebb mozgásának figyelemmel kísérését. Ez az igény remélhetőleg megerősíti a helyi társadalomtörténeti kutatásokat.

A genealógia és a társadalomtörténet ilyen kölcsönös egymásba olvadásának lehetősége — úgy véljük — új távlatokat nyit meg a helytörténeti és a regionális kutatás előtt.

Dr. Vörös Károly

Palóc szöttek